

Szczurowski, Jacek

Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska w Masłomęczu, stan. 15 (II-IV w.n.e) wyeksplorowanych w 2000 i 2001 roku

Archeologia Polski Środkowowschodniej 7, 231-234

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

JACEK SZCZUROWSKI

**ANALIZA ANTROPOLOGICZNA SZCZĄTKÓW KOSTNYCH Z CMENTARZYSKA W MASŁOMĘCZU,
STAN. 15 (II–IV W.N.E.) WYEKSPLOWANYCH W 2000 I 2001 ROKU**

Sezon wykopaliskowy 2001 był już dziewiątym sezonem wspólnych interdyscyplinarnych badań birytualnego cmentarzyska gockiego w Masłomęczu (stanowisko 15). Pracami wykopaliskowymi prowadzonymi przez pracowników Katedry Archeologii UMCS przy współudziale pracowników Katedry Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego, kierował prof. Andrzej Kokowski.

W roku 2001 przebadano szczątki kostne pochodzące z 11 grobów wyeksplowanych w sezonach 2000 i 2001. W ramach analizy antropologicznej szczegółowo zinwentaryzowano szczątki kostne oraz dokonano częściowej rekonstrukcji kości zachowanych we fragmentach. Określono wiek, płeć i stan zachowania szkieletów, a także wykonano pomiary najlepiej zachowanych kości długich. Ponadto oceniono widoczne na materiale szkieletowym ślady zmian patologicznych.

W 9 grobach (82%) znajdowały się pochówki szkieletowe, zaś w 2 grobach znaleziono pochówki szkieletowo-ciało-palne.

Płeć osobników ustalono na podstawie diagnostycznych cech czaszki, kości miednicznych i kości krzyżowej, proponowanych przez G. Acsádi, J. Nemeskéri (1970) i D. H. Ubelakera (1978). Wiek szczątków określono uwzględniając nasilenie obliteracji szwów czaszkowych, morfologię powierzchni spojenia łonowego, stopień starcia koron zębowych oraz zaawansowanie procesów ossyfikacyjnych kości szkieletu postkranialnego (J. Piontek 1996). Liczebności obu płci w wyróżnionych klasach wieku przedstawia tabela 1.

Szczałki kostne ze zbadanych grobów charakteryzuje ogólny zły stan zachowania, co niejednokrotnie poważnie zmniejsza ilość informacji antropologicznych

możliwych do uzyskania w czasie badań. W materiale z sezonów 2000 i 2001 nie udało się określić płci 2 osobników dorosłych (groby nr 526 i 529), ponadto uszkodzenia szczątków kostnych uniemożliwiły precyzyjną ocenę wieku w chwili śmierci osobnika dorosłego z grobu nr 529 (tab.1). W grobach znajdowało się jedynie 7 czaszek, z których 1 (dziecko *Infans I* – grób nr 514) zachowała się w całości (*cranium*), natomiast 6 w postaci różnej wielkości ułamków.

Tylko w 2 przypadkach (groby 515 i 523) stan zachowania kości długich szkieletu postkranialnego umożliwił wykonanie pomiarów osteometrycznych służących do odtworzenia przyżyciowej wysokości ciała. I tak dla szkieletu żeńskiego z grobu nr 515 zmierzono długość największą (pomiar M_1) prawej kości udowej – 393 mm; oraz długość całkowitą (pomiar M_1) prawej kości piszczelowej – 313 mm, zaś dla szkieletu żeńskiego z grobu nr 523 zmierzono długość całkowitą (pomiar M_1) prawej kości piszczelowej – 344 mm. Każdy pomiar wykonywano dwukrotnie zgodnie z metodyką zalecaną przez Martina (R. Martin, K. Saller 1988). Po odniesieniu pomiarów do tablic M. Trotter i G. C. Gleser (1952) okazało się, że kobieta z grobu 515 miała prawdopodobnie 1510-1520 mm wzrostu, natomiast kobieta z grobu 523 – 1610 mm.

Jedną z często podkreślanych cech charakterystycznych cmentarzyska w Masłomęczu jest birytualizm obrządku pogrzebowego, który wyraża się współwystępowaniem pochówków szkieletowych, szkieletowo-ciało-palnych i ciało-palnych (A. Kokowski 1995; P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1996; J. Szczurowski 1998; P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska, J. Szczurowski 1999; B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 2003).

Tab. 1. Płeć i wiek szczątków kostnych z cmentarzyska w Małomęczu (stan. 15) – sezon 2001.

Płeć	Wiek					Łącznie
	<i>infans I</i>	<i>adultus</i>	<i>adultus-maturus</i>	<i>maturus</i>	nieokreśl. dorosły	
męska	–	–	–	–	–	–
żeńską	–	1	–	1	–	2
nieokreślona	7	–	1	–	1	9
Łącznie	7	1	1	1	1	11

Wśród badanych grobów nie wystąpiły pochówki ciałopalne, natomiast w 2 grobach odnaleziono pochówki szkieletowo-ciałopalne (nr 525 i 526). W grobie nr 525 obok nieprzeżalonego szkieletu dziecka w wieku *infans I* (noworodek?) znajdowały się 4 średnio przeżalone (3°) fragmenty kostne szkieletu osobnika dorosłego. W grobie 526 obok nieprzeżalonych kości osobnika dorosłego w wieku *adultus/maturus* i dziecka w wieku *infans I* znajdowało się 46 słabo przeżalonych (1°) (A. Malinowski 1974) fragmentów kości osobnika dorosłego.

W wielu publikacjach zwracano już uwagę na specyfikę obrządku pogrzebowego cmentarzyska gockiego w Masłomęczu polegającą na częstym występowaniu pochówek cząstkowych i wielokrotnych. Jak wykazują analizy praktyki kawałkowania szkieletu obejmowały zarówno oddzielanie czaszki jak i całych fragmentów szkieletu postkranialnego od pozostałych kości. Pojedyncze kości i fragmenty szkieletu innych osobników dokładano zarówno do grobów mężczyzn i kobiet w różnym wieku, jak i grobów dziecięcych. W niektórych przypadkach dokładane szczątki były przeżalone (T. Malinowski 1989; B. Rutkowska 1989; P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1995, 1996; J. Szczurowski 1997, 1998; P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska, J. Szczurowski 1999; B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 2003).

Wśród wyeksplorowanych w sezonach 2000/2001 grobów stwierdzono występowanie 3 pochówek wielokrotnych (groby nr nr 522, 525 i 526). Grób nr 522 zawierał szkielet dziecka w wieku *infans I* oraz 5 niewielkich fragmentów kości szkieletu postkranialnego osobnika dorosłego o nieznaney płci. Grób 525 zawierał szkielet dziecka w wieku *infans I* (noworodek?) oraz 4 przeżalone fragmenty kostne szkieletu postkranialnego osobnika dorosłego o nieznaney płci. Grób 526 zawierał prawdopodobnie szczątki aż trzech osobników do szkieletu osobnika w wieku *adultus/maturus* dołożono kilkadziesiąt słabo przeżalonych fragmentów kostnych należących prawdopodobnie do innego osobnika dorosłego oraz szkielet dziecka w wieku *infans I*, z którego zachowały się drobne fragmenty kości długich i 7 ułamków czaszki.

Szczególnie interesującym przypadkiem jest pochówek z grobu nr 523. Znajdował się w nim kompletny szkielet kobiety w wieku *maturus* ułożony w pozycji odwróconej – „na brzuchu”. Ciało zmarłej wspierało się na prawym boku, twarz kierowana była w lewą stronę. Prawa kończyna górna była wyprostowana i schowana pod tułowiem, zaś lewa była zgięta w stawie łokciowym. Ręka lewej kończyny górnej schowana była pod talerzem lewej kości miednicznej. Obie kończyny dolne były wyprostowane. Pochówkowi towarzyszył zespół typowych dla tego stanowiska zabytków archeologicznych na który składały się: 2 naczynia, fibula, igła, kościany grzebień i przęślik. Grób 523 jest już

trzecim przypadkiem pochówku „na brzuchu” stwierdzonym na cmentarzysku w Masłomęczu. Pierwszy znaleziony został w roku 1997 (grób 397) (P. Dąbrowski, B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 1998), drugi w roku 2000 (B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 2003). Oba pochówki zawierały szkielety mężczyzn. Interpretacja takich pochówków w kontekście zwyczajów pogrzebowych nie jest ani łatwa, ani jednoznaczna. Mogły być one na przykład przejawem stosowania w społeczności gockiej praktyk „antydemonicznych”, bądź innych zabiegów wymagających takiego ułożenia zwłok (W. Dzieduszycki 2000).

Widoczne ślady zmian patologicznych znajdowały się na szczątkach kostnych z grobów nr 523 i 526. U kobiety z grobu nr 523 stwierdzono występowanie próchnicy na zębach trzonowych żuchwy. Zmiany próchnicze zlokalizowane były na powierzchniach stycznych i w okolicy przyszyjkowej zębów. Na powierzchni przyśrodkowej trzonu lewej kości piszczelowej ponad nasadą dalszą zaobserwowano rozległe, gąbczaste przerosty tkanki kostnej, których lokalizacja i struktura wskazuje, że prawdopodobnie są one efektem zmian nowotworowych – tzw. kostniak (J. Groniowski 1981). U osobnika dorosłego z grobu 526 stwierdzono występowanie zmian próchnicznych w okolicy przyszyjkowej zachowanych zębów. Na fragmentach czaszki dziecka (*infans I*), które również znajdowały się w tym grobie stwierdzono przerosty warstwy gąbczastej (*cribra orbitalia*) kości stropu prawego i lewego oczodołu – zmiany oceniono na 3 stopień skali Hengena (1971). Zaobserwowane przypadki występowania próchnicy i *cribra orbitalia* potwierdzają wcześniejsze spostrzeżenia dotyczące złej sytuacji żywieniowej i stanu higieny populacji gockiej z Masłomęcza (P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska 1997; P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska, J. Szczurowski 1999; B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 2003).

Składanie do jam grobowych szczątków zwierzęcych jest również jedną z cech charakterystycznych obrządku pogrzebowego cmentarzyska w Masłomęczu. W większości przypadków w jamach grobowych znajdowano pojedyncze kości zwierząt – głównie domowych. Niejednokrotnie stwierdzono dokładanie do grobów ludzkich całych zwierząt, a także odrębne pochówki zawierające wyłącznie szkielety zwierzęce (A. Nadachowski, M. Wolsan 1989; Z. Szyndlar 1989; P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1995, 1996; J. Szczurowski 1998; P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska, J. Szczurowski 1999; B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 2003).

W badanym materiale szczątki zwierzęce znaleziono w grobie nr 526. W jamie grobowej oprócz szczątków ludzkich znajdowały się 2 zęby zwierzęce – prawdopodobnie świni.

W podsumowaniu stwierdzić można, że stan zachowania szczątków z Masłomęcza wyeksplorowanych w se-

zonach 2000 i 2001 nie pozwala na przeprowadzenie szczegółowej analizy antropologicznej. Jednak zebrane informacje stanowią kolejny ważny przyczynek do pla-

nowanych kompleksowych opracowań antropologiczno-archeologicznych tego polikulturowego i polietnicznego cmentarzyska.

LITERATURA

- Acsádi G., Nemeskéri J.
1970 *History of Human Life Span and Mortality*, Akademiai Kiado, Budapest
- Dąbrowski P., Krzyżanowska M.
1997 *Goci z Gródka n. Bugiem (II-IV w.) w świetle badań paleopatologicznych*, [w:] *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. 1, s. 85-94, Lublin.
- Dąbrowski P., Krzyżanowska M., Szczurowski J.
1999 *Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska gockiego w Masłomęczu (stan. 15) – sezon 1998*, APŚ, t. 4, s. 135-138.
- Dąbrowski P., Kwiatkowska B., Szczurowski J.
1998 *Wstępna analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska w Masłomęczu (II-IV w.n.e.)*, „Acta Universitatis Wratislaviensis Studia Antropologiczne”, t. 5, s. 91-95.
- Dąbrowski P., Szczurowski J.
1995 *Wstępne informacje o szczątkach kostnych z cmentarzysk grupy masłomęckiej wyeksplorowanych w sezonach 1993 i 1994*, Spr. UMCS, s. 19-21.
1996 *Sprawozdanie z analizy antropologicznej szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 z badań w latach 1994 i 1995*, APŚ, t. 1, s. 91-92.
- Dzieduszycki W.
2000 *Wiara w świat demonów. Potencjalne możliwości jej oddziaływania na zwyczaje funeralne w przeszłości*, [w:] *Czarownice. „Funeralia Lednickie” 2*, Wrocław-Sobótka, s. 9-22.
- Groniowski J.
1981 *Patomorfologia*, Warszawa.
- Hengen O.
1971 *Cribra orbitalia: Pathogenesis and Probable Etiology*, Homo, t. 22, s. 57-75.
- Kokowski A.
1995 *Grupa masłomęcka. Z badań nad przemianami kultury Gotów w młodszym okresie rzymskim*, Lublin.
- Kwiatkowska B., Szczurowski J.
2003 *Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska w Masłomęczu (stan. 15 – II-IV w.n.e.) wyeksplorowanych w 1999 i 2000 roku*, APŚ, t. 6 (2001), s. 118-123.
- Malinowski A.
1974 *Historia i perspektywy antropologicznych badań grobów ciałopalnych*, [w:] *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, Sesja naukowa UAM, Seria Antropologia nr 2, s. 7-15.
- Malinowski T.
1989 *Uwagi o obrządku pogrzebowym na cmentarzysku w Masłomęczu*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. 2, s. 5-10, Lublin.
- Martin R., Saller K.
1988 *Lehrbuch der Anthropologie*, Stuttgart.
- Nadachowski A., Wolsan M.
1989 *Ocena archoeozoologiczna szczątków zwierzęcych ze stanowisk grupy masłomęckiej (młodszy okres wpływów rzymskich, południowo-wschodnia Polska)*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. 2, s. 63-73, Lublin.
- Pionek J.
1996 *Biologia populacji pradziejowych*, Poznań
- Rutkowska B.
1989 *Grupa masłomęcka w świetle badań archeologiczno-antropologicznych (Masłomęcz, stanowisko 15)*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. 2, s. 17-46, Lublin.
- Szczurowski J.
1997 *Wstępna ocena przyżyciowej wysokości ciała osobników płci męskiej i żeńskiej ludności gockiej grupy masłomęckiej, stan. Masłomęcz 15*, APŚ, t. 2, s. 121-123.
1998 *Ocena antropologiczna szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 (okres rzymski) wyeksplorowanych w 1996 i 1997 roku*, APŚ, t. 3, s. 130-133.
- Szyndlar Z.
1989 *Szczałki żółwi błotnych Emys orbicularis (L. 1758) ze stanowiska grupy masłomęckiej*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. 2, s. 73-75, Lublin.
- Trotter M., Gleser G. C.
1952 *Estimation of stature from long bones of American Whites and Negroes*, „American Journal of Physical Anthropology”, nr 10, s. 463-514.
- Ubelaker D. H.
1978 *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Chicago.

JACEK SZCZUROWSKI

AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF BONE REMAINS FROM A CEMETERY IN MASŁOMĘCZ, SITE 15 (2ND-4TH CENTURIES A.D.), EXCAVATED IN 2000 AND 2001

In the season of 2001, bone remains from 11 graves explored in 2000 and 2001 were studied.

Nine graves (82%) represented inhumation burials, while in two features skeletal-cremation burials were recorded.

Numeral representation of gender within distinguished age groups is presented in Table 1. The graves contained only 7 skulls, of which one was fully preserved (*cranium*), while 6 remained as fragments of different size.

In two cases (graves 515 and 523) osteometrical measurements were done, which were used for the reconstruction of the intravital body height. For the female skeleton from grave 515 the greatest length of the right femur was measured (M_1) – 393 mm, as well as the absolute length of the right tibia (M_1) – 313 mm. The female skeleton from grave 523 had measurements of absolute length of the right tibia (M_1) – 344 mm. After the reconstruction of the intravital body height it appeared that the individual from grave 515 measured

approximately 1510–1520 mm and the individual from grave 523 measured 1610 mm.

The occurrence of multiple burials was recorded (graves 522, 525, 526). Grave 522 contained a skeleton of a child at the age *infans I* and 5 fragments of bones of an adult. Grave 525 had a skeleton of a child at the age *infans I* and 4 charred bones of an adult individual of undetermined gender. In grave 526 there were remains of probably three individuals: a skeleton of an individual at the age *adultus / maurus*, a few dozens of osseous fragments of another adult individual and fragments of a skeleton of a child – *infans I*.

A burial from grave 523 is an interesting case, because it contained a complete skeleton of an adult woman at the age *maurus* who was placed in prostrate position – “on the belly”.

Some traces of pathological changes at the bones from graves 523 and 526 were found. A woman from grave 523 had caries and spongiform hypertrophy of the shaft of the left tibia which was caused presumably by cancer (*osteoma*). The individual from grave 526 sustained caries. On the fragments of the skull of the child (*infans I*), which were also in this grave, spongiform hypertrophy (*cribra orbitalia*) of the upper part of the left and right orbital cavity were observed.

Animal bones were recorded in grave 526 (2 teeth).

Katedra Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego we Wrocławiu